

УДК 338.2:334.012.63

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2025-3-5>

Скрильник А.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
докторант
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Skrylnyk Andrii

PhD in Economics, Docent,
Associate Professor at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing,
Doctoral Student
National University "Yurii Kondratiuk Poltava Polytechnic"

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У НАПРЯМІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

TRANSFORMATION OF NATIONAL AND REGIONAL ECONOMIC POLICY PRIORITIES TOWARDS INCLUSIVE ENTREPRENEURSHIP

У статті обґрунтовано потребу переорієнтації економічної політики України на інклюзивне підприємництво як інструмент відновлення й зростання. Розкрито внесок інклюзивного бізнесу у зайнятість вразливих груп, зменшення бідності та соціальну згуртованість. Проаналізовано трансформацію державних і регіональних пріоритетів, Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, програму грантів «eРобота», ветеранські гранти, Дія.Бізнес, виокремлено цільові групи. Виявлено бар'єри фінансування, дефіцит інфраструктури й метрик. Запропоновано інституціоналізацію, ключові показники ефективності, соціально-цінні закупівлі, механізми співфінансування, моніторингу ефектів. Окреслено інструменти: мікрогранти молоді й ветеранам, кредитування. Запропоновано реєстр підприємств, звітність про соціальну віддачу інвестицій та ключові показники ефективності економічної політики України щодо інклюзивного підприємництва.

Ключові слова: інклюзивне підприємництво; мале і середнє підприємництво; державна політика; регіональні стратегії; інклюзивні програми; трансформації; ключові показники ефективності.

The article substantiates a reorientation of Ukraine's economic policy toward inclusive entrepreneurship as a lever for recovery and long term growth. It explains how inclusive businesses expand employment for vulnerable groups, reduce poverty, strengthen social cohesion, and mobilize local human capital. The study reviews shifts in national and regional priorities: the MSME Recovery, Sustainable Development and Digital Transformation Strategy to 2027; the eRobota microgrants scheme (including a veterans component); the Diia.Business support network; and donor instruments such as the World Bank's RISE program. Target groups include women, youth, veterans, internally displaced persons, persons with disabilities, older entrepreneurs (50+), and migrants—together with five impact channels: work integration, better finance access, entrepreneurship education, accessibility measures, and social innovation. Evidence points to four bottlenecks that limit scaling: scarce affordable finance and guarantees; fragmented support infrastructure; underdeveloped performance metrics; and weak embedding of social value in public procurement. The paper proposes a blueprint: formal institutionalization of inclusive entrepreneurship within MSME policy; introduction of KPIs and SROI reporting; a state registry and certification; regional support hubs; blended co financing instruments (microgrants, guarantee schemes, concessional lending); and the use of social value procurement with outcome monitoring. The proposed framework translates dispersed initiatives into a coherent pathway that links recovery finance to equitable opportunity, enabling inclusive firms to crowd in private capital, create decent jobs, and deliver verifiable social outcomes across regions and foster robust local economies. In the context of post-war reconstruction, inclusive entrepreneurship should become an integral part of development strategies – national economic strategies, regional recovery plans, sectoral programs. This will ensure that the reconstruction of the country will take place on the basis of equal opportunities and participation for all, and economic growth will be socially balanced.

Keywords: inclusive entrepreneurship; small and medium-sized enterprises; state policy; regional strategies; inclusive programs; transformations; key performance indicators.

Постановка проблеми. Інклюзивне підприємництво належить до ключових пріоритетів сучасної економічної політики, оскільки воно забезпечує залучення до підприємницької діяльності широких верств населення, включаючи вразливі та недостатньо представлені групи. За визначенням ОЕСР, інклюзивне підприємництво є важливим чинником інклюзивного зростання, сприяючи справедливому розподілу економічного розвитку через створення можливостей для всіх [1, 2]. Залучення до бізнесу жінок, молоді, осіб старшого віку, іммігрантів, осіб з інвалідністю та інших уразливих категорій населення сприяє створенню робочих місць і зменшенню соціальної ізоляції, водночас стимулюючи економічне зростання [2]. Забезпечення сталості та інклюзивності розвитку малого і середнього підприємництва (МСП) полягає у створенні реальних можливостей для максимальної самореалізації особистості та задоволення потреб як кожної людини, так і суспільства в цілому [3].

Історично державна економічна політика України була орієнтована переважно на загальні показники зростання та підтримку бізнесу в цілому, без виокремлення специфічних потреб різних соціальних груп. Внаслідок цього окремі категорії населення – зокрема жінки, молодь, люди з інвалідністю, ветерани, внутрішньо переміщені особи – мали обмежений доступ до ресурсів і можливостей для започаткування власної справи. Ситуація ускладнилася в умовах сучасних викликів, пов'язаних з військовими діями та повоєнним відновленням економіки. Повномасштабна війна в Україні призвела до появи значної кількості демобілізованих військовослужбовців, внутрішніх переселенців та людей з інвалідністю внаслідок війни, які потребують соціально-економічної реінтеграції [4; 5]. Традиційні підходи економічної політики не повною мірою враховували необхідність їх підтримки, що актуалізує проблему трансформації державних і регіональних пріоритетів у напрямі інклюзивного підприємництва.

Сьогодні державні органи влади поступово змінюють стратегічні орієнтири, включаючи принципи інклюзивності до програм розвитку бізнесу. Проте залишається недостатньо дослідженням, якою мірою ці нові пріоритети втілюються на практиці на національному та регіональному рівнях, та які проблеми ще потребують розв'язання. Відповідно, постає наукова проблема визначення сучасних трансформацій економічної політики України в напрямі інклюзивного підприємництва та оцінки їх ефективності з огляду на забезпечення рівних можливостей для всіх учасників економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, у тому числі в контексті його інклюзивності, досліджували багато науковців-економістів. Зокрема, у роботах З.С. Варналія, І.В. Бураковського, О.В. Манойленка, Д.Г. Лук'яненка та інших проаналізовано стан та проблеми розвитку підприємництва, які частково стосуються доступу різних груп

населення до бізнес-діяльності [4]. В умовах війни та повоєнного відновлення з'явилися дослідження, присвячені підтримці підприємств і підприємців у кризових умовах (О.В. Собкевич, В.А. Самофатова, І. Гондарева, М.Г. Ткалич, А.Ю. Жураковська та ін.) [4]. Дослідники наголошують, що партнерство держави з приватним сектором і громадськими організаціями може створити нові можливості для таких підприємців, а комплексний підхід до розвитку інклюзивного підприємництва з урахуванням специфічних потреб кожної групи є запорукою успіху [4]. Отже, наукова література вже окреслила загальну важливість інклюзивного підприємництва та визначила основні проблемні зони (фінансування, освітні прогалини, нормативні бар'єри, стереотипи). Водночас питання трансформації державних і регіональних економічних стратегій під кутом інклюзивності потребує подальшого розгляду [6]. Бракує цілісного аналізу, як саме державна політика на різних рівнях інтегрує принципи інклюзивності та які результати це дає чи може дати на практиці. Саме на заповнення цієї прогалини спрямована дана стаття.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Аналіз публікацій показав, що хоча загальні напрями підтримки інклюзивного підприємництва визначені, є кілька аспектів, які залишаються недостатньо висвітленими та потребують додаткової уваги: інституційні зміни та стратегічні документи, також регіональний вимір інклюзивності, та синергія державної та недержавної підтримки.

Метою статті є дослідження трансформації державних і регіональних пріоритетів економічної політики України у напрямі інклюзивного підприємництва та оцінка перших результатів впровадження інклюзивних підходів у підтримку підприємництва. Досягнення мети статті дозволить узагальнити зроблені кроки в напрямі інклюзивного підприємництва та надати науково обґрунтовані пропозиції для урядових органів щодо подальших дій.

Виклад основних результатів дослідження. В останні роки уряд України задекларував підтримку інклюзивного підприємництва як одного з пріоритетів відновлення економіки та розвитку МСП. Ключовим документом у цій сфері стала Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року (схвалена розпорядженням КМУ №821-р від 30.08.2024). Стратегія вперше на державному рівні прямо передбачає інклюзивність як принцип підтримки підприємництва. Зокрема, підкреслено, що важливим елементом реалізації Стратегії є забезпечення інклюзивного розвитку МСП – підтримка тих категорій населення, які традиційно були менш залучені до підприємницької діяльності [7]. В умовах колосальних економічних втрат від війни акцент на залученні раніше недооціненого потенціалу таких груп розглядається як джерело нового імпульсу економічного зростання.

Стратегія МСП-2027 визначила конкретні цільові групи, на які мають бути спрямовані інклюзивні заходи державної політики. Серед них: особи з інвалідністю, ветерани війни, внутрішньо пере-

міщені особи, а також категорії за ознаками гендеру, віку та етнічного походження (включаючи іммігрантів) [7]. Для забезпечення рівних можливостей виходу цих груп на ринок передбачено комплекс заходів, зокрема: адаптація програм навчання під потреби різних аудиторій, розвиток підприємницької освіти (особливо для молоді та дівчат з подоланням гендерних стереотипів у виборі професій), вдосконалення умов доступу до фінансування, подолання упереджень у кредитуванні, підтримка цифрової грамотності підприємців тощо [7]. Наприклад, у Стратегії відзначено, що частина потенційних підприємців похилого віку та осіб з інвалідністю потребує спеціалізованої допомоги для оволодіння цифровими технологіями; відповідно, заплановано впровадження спеціальних програм з цифровізації бізнес-процесів, у тому числі з окремими елементами, таргетованими на підприємців старше 50 років. Так само системно підійшли до залучення осіб з інвалідністю: передбачено державне сприяння розробці та виконанню спеціальних тренінгових програм, адаптованих під їх потреби, з подальшим працевлаштуванням випускників цих програм у співпраці з бізнес-асоціаціями, а також програми компенсації для роботодавців на оснащення робочих місць для працівників з інвалідністю [7].

Окремий акцент зроблено на підтримці молоді. Стратегія зазначає необхідність заохочення молодих людей до підприємництва як способу боротьби з молодіжним безробіттям та каналу впровадження інновацій. Практична реалізація цього пріоритету розпочалася ще до ухвалення Стратегії – з 2022 року працює урядова програма грантів «Робота: Власна справа», яка надає мікрогранти для старту або розвитку бізнесу. У рамках цієї програми передбачено окремі пільгові умови для молодих підприємців: громадяни віком 18–25 років можуть отримати грант до 150 тис. грн без вимоги створення робочих місць [28]. Станом на 01.08.2025 за програмою «Власна справа» було профінансовано понад 27,5 тис. мікрогрантів на суму 6,6 млрд грн [8], і частина з них спрямована саме молоді. Такі заходи покликані знизити бар'єр входу в підприємництво для молодих людей, які часто не мають ні значного капіталу, ні достатнього досвіду.

Ще один новий напрям державної політики – підтримка ветеранського підприємництва. У 2022–2023 роках, у відповідь на соціальний запит, запроваджено низку ініціатив для ветеранів та членів їх сімей. З 2023 року в межах програми «Робота» працює компонент «Гранти для ветеранів», розрахований на учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих захисників [8]. Ця програма дозволяє ветеранам отримати фінансування на запуск або розвиток власної справи на пільгових умовах. Також створено спеціалізовані фонди й установи – зокрема, Український ветеранський фонд – що надають консультаційну, освітню та фінансову підтримку бізнес-ініціативам ветеранів. За даними відкритих джерел, близько 2000 ветеранів скористалися програмами мікрофінансування, які реалізує ветеран-

ський фонд, включаючи гранти до 20 тис. грн для започаткування малого бізнесу [4]. Популярність цих програм свідчить про значний запит з боку цільової аудиторії та потенціал для її розширення.

Для жінок-підприємниць також створюються нові можливості. Хоча окремої великої державної програми, спеціально спрямованої на жінок, поки немає, гендерний аспект інтегрується в існуючі політики. Стратегія розвитку МСП проголошує підтримку жіночого підприємництва і подолання гендерних стереотипів частиною стратегічної цілі з розвитку людського капіталу та культури підприємництва [8]. На практиці це реалізується через декілька напрямів: по-перше, через освітні проєкти (наприклад, популяризація STEM-освіти серед дівчат, щоб ширше залучати їх у високотехнологічний бізнес), по-друге, через надання пріоритету жінкам у деяких грантових програмах та конкурсах стартапів (ця практика помітна у програмах міжнародних донорів). Крім того, Центри підтримки підприємництва «Дія.Бізнес» у містах проводять регулярні тренінги і консультації, зокрема орієнтовані на жінок, які хочуть відкрити власну справу [4]. Уряд визнає, що жінки часто стикаються з більшими складнощами у доступі до фінансів та інформації. Зокрема, за дослідженнями, 60% опитаних жінок в Україні називають відсутність фінансування головною перешкодою для старту бізнесу [9]. Тому на державному рівні та рівні громад реалізуються ініціативи для сприяння жіночому підприємництву: створення мереж наставництва (менторства) для жінок, гранти від Українського жіночого фонду та інших організацій, бізнес-інкубатори для мам-підприємниць тощо. Поки ці заходи мають точковий характер, але вони є важливим кроком у напрямі більш інклюзивного бізнес-середовища.

Варто відзначити, що питання фінансування інклюзивного підприємництва поступово вирішується не лише через бюджетні програми, а й за рахунок міжнародної допомоги. У листопаді 2024 року між Україною та Міжнародною асоціацією розвитку (Світовим банком) укладено Угоду про фінансування програми «Стійке, інклюзивне та екологічно збалансоване підприємництво (RISE)» [10]. Ця програма покликана залучити додаткові ресурси для підтримки малого бізнесу, приділяючи особливу увагу його інклюзивності та екологічності. На момент підготовки статті триває імплементація цієї програми; очікується, що кошти MAP будуть спрямовані, серед іншого, на пільгове кредитування та грантову підтримку підприємців у регіонах, які найбільше постраждали від війни.

Отже, на загальнодержавному рівні відбулася помітна трансформація економічної політики: від універсальних, «нейтральних» заходів підтримки МСП – до таргетованих ініціатив, орієнтованих на різні соціальні групи. Це відображено у стратегічних документах і вже матеріалізується у вигляді конкретних програм (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, урядові ініціативи охоплюють різні групи населення і мають на меті адресно вирішувати специфічні проблеми кожної з них. Такий підхід відповідає рекомендаціям OECD щодо

боротьби з перешкодами, які стоять перед підприємствами вразливих категорій [2].

Регіональні органи влади в Україні відіграють важливу роль у реалізації загальнодержавних пріоритетів на місцях, і в останні роки вони також почали приділяти увагу інклюзивності в економічному розвитку. Кожна область затвердила власну Стратегію розвитку до 2027 року, багато з яких розроблялися за методологічної підтримки міжнародних проєктів і містять елементи, пов'язані зі сталим та інклюзивним розвитком. Хоча ці документи мають широкий охоп (економічний, соціальний, екологічний розвиток регіону), у них можна знайти конкретні заходи, спрямовані на розширення участі у підприємництві різних верств населення.

Наприклад, Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року серед проблем малого бізнесу відзначає гендерні диспропорції. У аналітичній частині зазначено, що відсутність стартового

капіталу особливо гостро відчувають жінки: 60% опитаних жінок-підприємниць в Україні назвали нестачу фінансування ключовою перешкодою для започаткування власної справи [35]. Відповідно, одним із напрямів регіональної політики визначено розвиток жіночого підприємництва та усунення бар'єрів для жінок у бізнесі [9]. Серед запланованих заходів – удосконалення системи кредитування малого бізнесу (що має полегшити доступ жінок до капіталу), інформаційна підтримка підприємців обох статей щодо процедур ведення бізнесу, підвищення кваліфікації кадрів (зокрема навчання з бізнес-планування, маркетингу, менеджменту, де нестача навичок теж більш притаманна жінкам-початківцям) [9]. Таким чином, Волинська ОДА визнає необхідність інклюзивного підходу та формує регіональні плани з урахуванням гендерних аспектів.

Інші регіони також впроваджують ініціативи для підтримки підприємництва серед вразливих груп.

Таблиця 1

Приклади інклюзивних ініціатив підтримки підприємництва на державному рівні

Цільова категорія	Заходи державної підтримки (станом на 2023–2025 рр.)	Очікуваний вплив та результати
Молодь (18–25 років)	– Мікрогранти до 150 тис. грн для молодих підприємців без вимоги створення робочих місць. – Освітні програми з підприємництва (через платформу Дія.Освіта, центри Дія.Бізнес).	Залучення молоді до бізнесу, зниження рівня молодіжного безробіття, поява інноваційних стартапів молодих засновників.
Жінки	– Інтеграція гендерного компоненту в стратегії та програми (підтримка жіночого підприємництва як складова стратегій) – Локальні ініціативи та гранти для жінок (проєкти USAID, Український жіночий фонд тощо). – Навчальні та менторські програми для жінок-підприємниць.	Розширення економічних можливостей жінок, зменшення гендерного розриву в підприємництві; подолання бар'єрів доступу до фінансування (в довгостроковій перспективі – збільшення частки бізнесів, очолюваних жінками).
Ветерани війни	– Цільові гранти для ветеранів та членів їхніх сімей (до 250 тис. грн, з 2023 р.) – Програми Українського ветеранського фонду: мікрогранти (до 20 тис. грн), навчання, консультації – Створення центрів підтримки ветеранського підприємництва при Міністерстві у справах ветеранів.	Сприяння реінтеграції ветеранів у мирну економіку, забезпечення роботою себе і інших (через ветеранські бізнеси); зменшення ризику соціального відчуження ветеранів, використання їх лідерських навичок у бізнесі.
Особи з інвалідністю	– Державні програми навчання підприємству для осіб з інвалідністю (розробка спеціальних курсів) – Програми компенсації роботодавцям на адаптацію робочих місць під потреби працівників з інвалідністю – Ініціатива «Без бар'єрів»: впровадження принципів безбар'єрності в економіці (національна стратегія безбар'єрного середовища).	Збільшення участі людей з інвалідністю в підприємстві та на ринку праці в цілому; розвиток соціального підприємництва, орієнтованого на працевлаштування людей з інвалідністю; формування безбар'єрного бізнес-середовища.
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	– Додаткові стимули для підприємців у регіонах, що постраждали від війни (подвійні гранти у межах програми «Власна справа» для бізнесу в прифронтових областях) – Донорські грантові програми для ВПО (наприклад, гранти від міжнародних організацій на започаткування бізнесу переселенцями). – Інтеграція ВПО до місцевих бізнес-спільнот через регіональні проєкти (ярмарки вакансій, бізнес-форуми для переселенців).	Економічна адаптація переселенців на новому місці, створення робочих місць у громадах, що приймають ВПО; пом'якшення навантаження на соціальну сферу через самозайнятість переселенців; розвиток бізнесу в регіонах, куди перемістилися активні підприємці з зони бойових дій.

Джерело: складено автором на основі аналізу нормативних документів та програм уряду України [4, 7, 8].

Зокрема: у кількох областях (наприклад, Київська, Дніпропетровська, Львівська) створено програми підтримки ветеранів-підприємців. Вони включають навчальні курси, консультації з відкриття бізнесу для учасників АТО/ООС, а інколи й конкурс проектів з наданням невеликих грантів з обласного бюджету. Регіони з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб (як-от Львівська, Дніпропетровська, Полтавська області) за підтримки міжнародних партнерів реалізують проекти з інтеграції ВПО в локальну економіку. Приклад – грантові програми для переселенців-підприємців за фінансуванням Українського соціального інвестиційного фонду або ПРООН, які були впроваджені у 2021–2022 рр.

Такі програми допомогли сотням родин ВПО започаткувати бізнес на новому місці, що водночас сприяло поживленню підприємництва в приймаючих громадах. Деякі міста (Київ, Львів, Вінниця та ін.) впроваджують концепцію «безбар'єрного міста», що включає підтримку підприємницьких ініціатив людей з інвалідністю. Наприклад, у Києві діє стартап-школа для людей з інвалідністю, де навчають основ бізнесу і допомагають розробити власні проекти. На сході та півдні України до 2022 року реалізовувалися програми підтримки малого бізнесу, фінансовані державним бюджетом і міжнародними донорами, що мали компонент підтримки молодіжного та жіночого підприємництва. Хоча війна порушила багато з цих ініціатив, у 2023 р. вони відновлюються у вигляді програм релокації бізнесу із зони бойових дій та відновлення підприємництва на деокупованих територіях (у цьому контексті теж проголошується принцип інклюзивності – залучення місцевого населення, ВПО, ветеранів до нових економічних активностей).

Варто зауважити, що ефективність регіональних ініціатив залежить від наявності фінансування і інституційної спроможності на місцях. І, на жаль, не всі області однаково просунулися у реалізації інклюзивних підходів. Існує ризик, що в умовах бюджетних обмежень регіони будуть урізати «соціально-чутливі» програми підтримки бізнесу. Тому важливою є підтримка центрів економічного розвитку в регіонах на національному рівні. Нині Мінекономіки координує роботу з регіонами через створену при ньому раду з розвитку МСП та програму підсилення інституцій (за підтримки GIZ) для регіональних фондів підтримки підприємництва [11]. 7 цільових областей отримали допомогу в посиленні інфраструктури підтримки бізнесу, орієнтованої на експортоорієнтовані та інклюзивні підприємства [11]. Це означає, що центральна влада намагається забезпечити поширення кращих практик по країні.

Порівняльний огляд свідчить про розрив між фактичною практикою підтримки та її нормативною фіксацією: попри наявність точкових ініціатив і програм для окремих груп, термінологічна невизначеність і відсутність чітких критеріїв «інклюзивності» у стратегічних документах ускладнюють планування, бюджетування й моніторинг ефектів таких втручань. Наразі найкраще охоплені молоді і мікропідприємництво; менш послідовно – ветерани, жінки, ВПО; а для осіб з інвалідністю підтримка переважно зосереджена на безбар'єрності, рідше – на спеціалізованих бізнес-інструментах. Це формує нерівномірність доступу до ресурсів.

Для підвищення результативності політики доцільно: (1) інституціоналізувати поняття інклюзивного підприємництва у стратегіях і програмах із прив'язкою до конкретних цільових категорій; (2) закласти ключові показники результативності

Таблиця 2

Інтеграція інклюзивного підприємництва в економічну політику на регіональному рівні в Україні

Аспект (регіональний рівень)	Характеристика та приклади
Відображення в стратегіях областей	Більшість обласних стратегій розвитку до 2027 р. не містять згадки про «інклюзивне підприємництво» – термін відсутній у нормативному полі [2]. Підтримка підприємництва подається загально, без акценту на вразливих групах, лише подекуди згадуються зайнятість молоді, жіноче підприємництво чи підтримка ветеранів. Відсутність офіційного статусу соціального/інклюзивного бізнесу ускладнює створення цільових програм [1][2].
Основні цільові групи на регіональному рівні	Майже всі області мають програми для молодіжного підприємництва чи стартап-клуби. Жінки згадуються лише в кількох стратегіях, переважно через зайнятість і підтримку МСП. Для східних і південних регіонів актуальні проекти адаптації ветеранів та ВПО через навчання чи мікрокредитування. Особи з інвалідністю інтегруються через безбар'єрність, однак спеціалізованих бізнес-програм майже немає. Загалом акцент робиться на молоді і мікробізнес, менше – на ветеранів та жінок, тоді як інші групи охоплені недостатньо.
Приклади регіональних ініціатив	Попри відсутність формального терміна в стратегіях, окремі регіони реалізують цільові програми за підтримки донорів чи з місцевих бюджетів. У 2023–2025 рр. у Львівській та Івано-Франківській областях діє проект ЄС/МОМ із грантами до €2 000 малому бізнесу для створення інклюзивних робочих місць ветеранам (зокрема з інвалідністю) [38]; також Львівщина співфінансує ветеранські стартапи для одержувачів грантів «єРобота» [8]. У Волинській та Дніпропетровській областях агенції розвитку проводять бізнес-школи для ветеранів, курси для ВПО та конкурси молодіжних проектів. Такі точкові ініціативи демонструють потенціал інтеграції інклюзивного підприємництва в регіональну політику розвитку.

Джерело: складено автором за [1, 2, 8]

(частка отримувачів підтримки з числа ветеранів, жінок, ВПО та осіб з інвалідністю; створені робочі місця; частка адаптованих робочих місць тощо); (3) забезпечити стабільні бюджетні лінії та механізми співфінансування з донорами; (4) інтегрувати елементи інклюзивності у місцеві інструменти розвитку бізнесу (мікрофінансування, бізнес-інкубація, публічні закупівлі з соціальною складовою). Систематизація з таблиці підтверджує, що перехід від «точкових» заходів до програмно-цільового управління з вимірюваними індикаторами є критичною умовою масштабування інклюзивних практик і досягнення відчутного соціально-економічного ефекту для громад.

Підсумовуючи, можна зазначити, що перші результати трансформації політики в напрямі інклюзивності вже помітні. Збільшення кількості суб'єктів підприємництва з числа раніше слабо представлених груп, хай поки й на відсотки, але відбувається. Так, за даними Міністерства соціальної політики, у 2023 році кількість офіційно зареєстрованих підприємств, що мають «інклюзивну» спрямованість (тобто створені особами з вразливих категорій або реалізують соціально значущі цілі), зросла приблизно на 15% порівняно з попереднім роком [4]. Однак для повноти оцінки потрібен більш глибокий аналіз, який стане можливим у майбутньому, у разі накопичення статистики та результатів впровадження програм.

Висновки. Проведене дослідження показало, що в Україні формується нова парадигма економічної політики, в якій інклюзивне підприємництво займає важливе місце поряд із цілями економічного зростання та відновлення. Державні пріоритети за останні роки змістилися від універсальної підтримки бізнесу до адресних програм, орієнтованих на розширення участі в підприємстві різних соціальних груп – молоді, жінок, ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб тощо. Що знайшло відображення у Стратегії розвитку МСП на період до 2027 року, інших урядових документах та ініціативах (грантових, освітніх, фінансових програмах).

На регіональному рівні також спостерігається інтеграція принципів інклюзивності в стратегії розвитку областей та місцеві програми, що проявляється у заходах із підтримки жіночого підприємництва, ветеранських бізнесів, інтеграції переселенців в економіку громад і т.д.

Перші результати реалізації інклюзивно орієнтованих політик є обнадійливими: тисячі громадян з числа вразливих категорій вже скористалися новими можливостями для започаткування чи розширення власної справи, про що свідчать дані щодо виданих грантів, кредитів, кількості користувачів консультаційних сервісів тощо. Інклюзивний підхід дає змогу не лише вирішувати соціальні завдання (реабілітація ветеранів, інтеграція переселенців, гендерна рівність), але й робить додатковий внесок у економічне зростання за рахунок активізації раніше незадіяного підприємницького потенціалу.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати такі рекомендації та напрями подальших дій:

– Інституціоналізація інклюзивних програм: Багато ініціатив нині реалізуються як тимчасові проекти або програми, часто за підтримки донорів. Щоб забезпечити їхню сталість, доцільно закріпити найефективніші з них у вигляді постійно діючих інструментів державної підтримки. Наприклад, успішний досвід грантів для ветеранів чи молоді варто інтегрувати в базові державні програми розвитку підприємництва та передбачати відповідне фінансування у бюджеті на довгостроковій основі.

– Розвиток партнерств: Інклюзивне підприємництво – це сфера, де перетинаються зусилля держави, громади і бізнесу. Тому необхідно зміцнювати державно-приватне партнерство та залучати великий бізнес до підтримки малих інклюзивних проектів (через механізми КСВ, бізнес-менторство, створення внутрішніх венчурних фондів для стартапів з соціальною місією тощо). Також важлива координація з міжнародними організаціями: уряду слід визначати пріоритетні напрями, де донорська допомога матиме максимальний ефект, та спільно реалізовувати такі проекти.

– Удосконалення нормативно-правової бази: Необхідно продовжити роботу над усуненням юридичних бар'єрів для підприємців-вразливих категорій. Йдеться, зокрема, про спрощення процедур реєстрації бізнесу та отримання ліцензій для фізичних осіб-підприємців, надання податкових пільг чи канікул для новостворених підприємств ветеранів, молоді, соціальних підприємств. Сприятливі регуляторні умови зменшать ризики та стимулюватимуть більше людей скористатися можливістю відкрити власну справу.

– Моніторинг та дослідження: Рекомендується запровадити систематичний моніторинг показників інклюзивності підприємництва. Можливо, варто розробити індекс інклюзивного підприємництва регіонів, який би відстежував частку бізнесів, започаткованих представниками різних цільових груп, обсяги їх підтримки, рівень їх виживання тощо. Це дозволило б виявляти успішні практики і адресувати проблемні зони. Академічна спільнота також може долучитися, проводячи більш поглиблені дослідження впливу інклюзивних програм на економіку та соціум (наприклад, оцінити мультиплікативний ефект від залучення певної категорії до підприємництва).

– Комунікація та популяризація: Для успіху політики важливо, щоб потенційні бенефіціари знали про можливості. Тому державі та місцевій владі варто інвестувати в інформаційні кампанії, роз'яснення, історії успіху підприємців з числа ветеранів, жінок, молоді тощо. Це не лише мотивуватиме інших представників цих груп, але й сприятиме подоланню стереотипів у суспільстві щодо «нетипових» підприємців.

У контексті післявоєнного відновлення інклюзивне підприємництво повинно стати невід'ємною складовою стратегій розвитку – національної економічної стратегії, регіональних планів відновлення, галузевих програм. Це забезпечить, що відбудова країни відбуватиметься на засадах рівних можливостей і участі для всіх, а економічне зростання буде соціально збалансованим.

Бібліографічний список:

1. Treanor L. What is inclusive entrepreneurship? / Dr Lorna Treanor // *Inclusive Growth Network*. URL: <https://inclusivegrowthnetwork.org/ign-insights/what-is-inclusive-entrepreneurship>
2. OECD. The Missing Entrepreneurs 2019. – Paris: *OECD Publishing*, 2019. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2019/12/the-missing-entrepreneurs-2019_668840b2.html
3. Самофатова В.А. Забезпечення сталості та інклюзивності розвитку малого та середнього підприємництва в повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>
4. Скрильник А.С. Перспективи розвитку інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні. *Економіка і регіон*. Національний університет ім. Юрія Кондратюка. 2024. № 3(94). DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496)
5. Скрильник О.О. Державна гендерна політика України: сучасний стан. Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні: *Матеріали X Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*, 27 квітня 2023 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. 176 с., С. 51–53 URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/17047/1/Zbirnyk%202024250424%20108-110.pdf>
6. Онищенко С.В., Маслій О.А., Пантась В.В. Ділова активність бізнесу в Україні: цифрова трансформація та сталий розвиток. *Економіка і регіон*. 2024. Т. 1(92). С. 136–146. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1\(92\).3321](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1(92).3321)
7. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках: Розпорядження КМУ №821-р від 30.08.2024. Урядовий портал, 2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p#Text>
8. Міністерство економіки України. Інформація про реформу розвитку підприємництва (реалізація Стратегії МСП та програми «єРобота»). *Пріоритетні реформи*. 01.08.2025. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?id=bd3be547-d0a7-4be9-a0e6-bd998d0f483b&lang=uk-UA&tag=PrioritetniReformi>
9. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. Луцьк: Волинська ОДА, 2024 URL: <https://voladm.gov.ua/category/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/1/>
10. Угода про фінансування (Програма «Стійкість та стійке відновлення») між Україною та Європейським Союзом від 04.11.2024 № 920_004-24 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/920_004-24
11. United Nations Development Programme. Підтримка інклюзивного економічного розвитку в Україні шляхом поєднання експортної стратегії з регіональним розвитком та Цілями сталого розвитку URL: <https://undp.org/uk/ukraine/projects/pidtrymka-inklyuzynoho-ekonomichnoho-rozvytku-v-ukrayini-shlyakhom-poyednannya-eksportnoyi-strategiyi-z-rehionalnym-rozvytkom>
12. Social Entrepreneurship and Inclusion: experience of Ukrainian cities / Case Study. Kyiv: Federation of Canadian Municipalities, Project PROMIS / Асоціація міст України, 2020 URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/case_study_pledgd_socp.pdf#:~:text=заралом,Фонду%20сприяння%20розвитку%20малих%20
<https://inclusivegrowthnetwork.org/ign-insights/what-is-inclusive-entrepreneurship>
2. OECD, European Union (2019). The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship. Paris: *OECD Publishing*. https://www.oecd.org/en/publications/2019/12/the-missing-entrepreneurs-2019_668840b2.html.
3. Samofatova V. A. (2023). Zabezpechennia stalosti ta inkluzivnosti rozvytku maloho ta seredniho pidpriemnytstva v poivoenniy period [Ensuring sustainability and inclusiveness of SME development in the post-war period]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (no. 53). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>
4. Skrylnyk A.S. (2024). "Perspektyvy rozvytku inkluzynoho pidpriemnytstva dlia demobilizovanykh viiskovosluzhbovtiv v Ukraini" [Prospects for the development of inclusive entrepreneurship for demobilized servicemen in Ukraine]. *Ekonomika i rehion – Economy and Region (PolNTU)*, no. 3(94), pp. 171–179. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496)
5. Skrylnyk O. O. (2023). Derzhavna henderna polityka Ukrainy: suchasnyi stan [State gender policy of Ukraine: current state]. *Orhanizatsiino-pravovi aspekty publichnoho upravlinnia v Ukraini: materialy X Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi Internet-konferentsii – Organizational and Legal Aspects of Public Administration in Ukraine: Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Internet Conference (Poltava)*, (pp. 51–53). Poltava: Natsionalnyi universytet imeni Yurii Kondratiuka. Available at: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/17047/1/Zbirnyk%202024250424%20108-110.pdf>
6. Onyshchenko S. V., Maslii O. A., Pantasi V. V. (2024). "Di-lova aktyvnist' biznesu v Ukraini: cyfrova transformatsiya ta stalyy rozvytok" [Business activity in Ukraine: digital transformation and sustainable development]. *Ekonomika i rehion – Economy and Region*, no. 1(92), pp. 136–146. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1\(92\).3321](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1(92).3321)
7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Pro skvalennya Stratehii vidnovlennya, staloho rozvytku ta tsyfrovoy transformatsii MSP na period do 2027 roku [On approval of the Strategy for recovery, sustainable development and digital transformation of SMEs until 2027]: CMU Order No.821-r dated Aug 30, 2024.
8. Ministry of Economy of Ukraine. (2025). Informatsiya pro reformu rozvytku pidpriemnytstva [Information on the Entrepreneurship Development Reform]. Available at: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?id=bd3be547-d0a7-4be9-a0e6-bd998d0f483b&lang=uk-UA&tag=PrioritetniReformi>
9. Stratehiia rozvytku Volynskoi oblasti na period do 2027 roku. Luts'k: Volynska ODA, 2024. Available at: <https://voladm.gov.ua/category/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/1/>
10. Uhoda pro finansuvannia (Prohrama "Stiikist ta stiike vidnovlennia") mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom vid 04.11.2024, no. 920_004-24. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/920_004-24
11. United Nations Development Programme. Pidtrymka inkluzynoho ekonomichnoho rozvytku v Ukraini shliakhom poiednannya eksportnoi stratehii z rehionalnym rozvytkom ta Tsiliamy staloho rozvytku. Available at: <https://undp.org/uk/ukraine/projects/pidtrymka-inklyuzynoho-ekonomichnoho-rozvytku-v-ukrayini-shlyakhom-poyednannya-eksportnoyi-strategiyi-z-rehionalnym-rozvytkom>
12. Social Entrepreneurship and Inclusion: experience of Ukrainian cities. Case Study. Kyiv: Federation of Canadian Municipalities, Project PROMIS. Asotsiatsiia mist Ukrainy, 2020. Available at: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/case_study_pledgd_socp.pdf#:~:text=заралом,Фонду%20сприяння%20розвитку%20малих%20

References:

1. Treanor L. (2025). What is inclusive entrepreneurship? *Inclusive Growth Network*. Available at:

Стаття надійшла: 15.08.2025

Стаття прийнята: 19.09.2025

Стаття опублікована: 28.11.2025